

ZÁPISNÍK

SLOVENSKÉHO JAZYKOVEDCA

BULLETÍN SLOVENSKEJ JAZYKOVEJ
SPOLOČNOSTI PRI SAV

ročník 7

číslo 1 1988

Členenie významovej stavby slova

Jazykovedná analýza zahrnuje tri aspekty, ktoré úzko súvisia: status lexikálneho významu v rámci celej ontológie obsahovej stránky jazykového znaku /1/, bádateľské postupy, ktoré umožňujú vymedziť lexikálny význam /2/, metódy sémantickej analýzy, ktoré preveruje lexikografická prax systematickým opisom rozsiahleho materiálu /3/.

1. Jazykovo spracované myšlienkové odrazy majú v slovnej zásobe jazyka svoje univerzálne i špecifické črty. Medzi univerzálne vlastnosti patrí jeho kognitívny základ a asymetrický vzťah medzi obsahom a formou jazykového znaku; lexikálny význam sa ustáľuje a upevňuje v začlenení do paradigmatických, syntagmatických a epidigmatických /os sémantickej odvoditeľnosti/ vzťahov. Iba pre jazykové znaky je špecifická osobitná súvzťažnosť v systéme nominácie /v paradigmaticke/ a osobitná súvzťažnosť v reči /v syntagmatike/. Virtuálny lexikálny význam v jazykovom systéme trochu vidieť v dialektickom zväzku s jeho konkrétnymi manifestáciami v reči. Len vtedy sa dostane do patričného svetla tzv. difúznosť, respektíve spektrum kontextových významov v pomere k lexikálnemu významu na rovine systému. Ako prvky na rovine jazy-

kového systému chápeme aj jednotlivé semémy polysémickej lexikálnej jednotky.

2. Nevyhnutným východiskom sémantickej analýzy je slovo v čo najrozmanitejších kontextoch /distribúcia a spájateľnosť na syntagmatickej osi/, ako aj analýza slovného významu daného lexikálneho prvku v lexikálno-sémantickej paradigme. Medzi slabšie osvetlené stránky statusu lexikálneho významu patria aj niektoré otázky, ktoré sú dôležité z hľadiska členenia významovej stavby slova. Patrí sem napríklad otázka integrovanosti/neintegrovanosti gnozeologicko-logických prvkov odrazu do lexikálneho významu /za podnetné pokladáme také prístupy, v ktorých sa skúma vzťah lexikálneho významu k obsahovému pojmu/ a osvetľovacie povahy sémantických príznakov /ich rozsah, klasifikácia a skladba/. Sémantizácia významovej stavby polysémickej lexikálnej jednotky je pevnejšia tam, kde sa vydeľovanie jednotlivých semém opiera o formálne ukazovatele /napríklad valencie a lexikálno-sémantická spájateľnosť/. C novú semému ide v zásade vtedy, keď sa táto seméma odlišuje od základovej semémy štruktúrou sémantických príznakov. Možno tu využiť niektoré myšlienky týkajúce sa mechanizmu významovej zmeny a typológie lexikálnych významov.

3. V novej teórii lexicografie badáme úsilie tlmiť vnútorné napätie medzi kontinuálnou povahou lexikálno-sémantických javov a ich opisom ako diskretných javov v lexikálno-sémantických prácach dorýšlením problematiky metajazyka lexicografie /napríklad pri metóde určenia lexikálneho významu definíciou/ a netradičným poňatím slovníkovej

state. Hľadajú sa cesty, ako pomocou slovníka odhaľovať systémové spojenia slov /semaziologický opis sa rozširuje o onomaziologický aspekt/. Lexikografické prax len postupne využíva nové teoretické výboje. Napríklad v slovníkoch súčasného jazyka i v historických slovníkoch by sa mala uvádzať valencia v prípadoch, ak je odlišná valencia.

V zásade by sa mala valencia uvádzať tam, kde je odlišná valencia formálnym ukazovateľom novej semémy. Ak sa pri rovnakej valencii vyčleňujú ďalšie semémy, formálnou oporou významovej segmentácie býva odlišná lexikálno-sémantická spájateľnosť; aj tu je na mieste sémantizáciu uvádzať. Najmenšiu pochybnosť vzbudzuje uvádzanie sémantizácie v prípadoch, keď je lexikálno-sémantická spájateľnosť heslového slova obmedzená na minimálne množstvo aktantov /veľmi úzky rozsah slovného významu/. Ostáva vyriešiť otázku, či je/nie je iba vecou lexicografického postupu explicitné uvádzanie sémantizácie, prípadne jej včlenenie do parafrázy lexikálneho významu.

Doc. PhDr. Vincent Elanár, DrSc.

/11. 11. 1987 - Bratislava/

o potrebe sociolingvistickeho výskumu v slovenčine

Hoci téza o vzťahu jazyka a spoločnosti je jedným zo základných pilierov marxistickej jazykovedy, dlho zostávala iba vo všeobecnej, deklaratívnej polohe. Súčasná lingvistiká sa však dostala k bodu, keď ďalší opis a postup - ak si nárokuje na vedečnosť a úplnosť - musí nevyhnutne rešpektovať

vať činitele a súvislosti sociálneho charakteru, vychádzať z komplexného pohľadu na jazyk a jeho nositeľov.

Nová spoločenská, hospodárska a politická situácia nechádza odraz aj v prehodnocovaní vedných metodológií: úsilie o čo najužšie vymedzenie predmetu výskumu /ako odrazu čoraz diferencovanejších komunikačných potrieb/ sa dialekticky vyrovnáva integračnými snahami, utváraním hraničných a interdisciplinárnych odborov. Reakciou na skúmanie jazyka ako "čistého" systému bol vznik sociolingvistiky - disciplíny orientovanej na sociálny kontext rečovej komunikácie.

Okrem vymedzenia takých základných pojmov, ako sú jazyková situácia, typy noriem, diglosia, prepínanie kódu a ďalšie, kľúčový význam v sociolingvistickej analýze má rozčlenenie komunikačného priestoru príslušného jazykového kolektívu na jednotlivé komunikačné sféry a skúmanie vzťahu týchto komunikačných sfér k existujúcim útvarom národného jazyka, respektíve užšie aj k funkčným jazykovým štýlom. Komunikačné sféry sú konštituované súborom tém, ktoré tvoria obsah komunikácie v príslušných oblastiach sociálneho správania.

Vychádzajúc z koncepcie V. A. Avrorina a V. Barneta, vyčleňujeme v slovenčine tieto komunikačné sféry:

1. celospoločenský styk ako verejná /podľa prostredia/ a oficiálna /podľa komunikačného zámeru/ komunikačná sféra;
2. bežný dorozumievací styk ako neverejná/verejná neoficiálna komunikačná sféra.

Podľa tém komunikácie sféra celospoločenského styku

obsahuje tieto užšie sféry: 1. hospodárska, spoločenská, politická a organizačná činnosť; 2. masová informácia a propaganda; 3. veda a popularizácia vedy; 4. organizovaná výučba; 5. umelecká literatúra; 6. estetické pôsobenie /divadlo, film, časť televízie a rozhlasu a podobne/. Sféra bežného dorozumievacieho styku obsahuje tieto čiastkové komunikačné sféry: 7. regionálne dorozumievanie; 8. skupinové dorozumievanie /prvky profesijného dorozumievania súvisiace s výrobnou činnosťou v rámci pracovných kolektívov, prvky profesijného a slangového dorozumievania v kolektívoch záujmovej činnosti, prvky slangového dorozumievania v generačných a náhodných, dočasných kolektívoch/; 9. rodinné dorozumievanie.

Okrem teoretického poznávania pravidielností, ktoré sa uplatňujú vo vývine normy, je dnes viac ako potrebné empiricky /= sociolingvisticky/ zisťovať reálny jazykový úzus hovoriacich, okrem dynamiky jazykových prostriedkov v jednotlivých rovinách a príslušných systémových normách aj varianty v komunikačných a štýlových normách rečového správania. Potrebujeme získať reálny obraz o postojoch používateľov jazyka /diferencovane podľa viacerých kritérií/ ku kodifikačným zásahom a nezostávať pri školskom vymáhaní /v mnohých prípadoch vývinom prekonanej/ kodifikácie.

PhDr. Ján Bosák, CSc.

/11. 11. - Banská Bystrica/

Slovotvorný slovník a problémy slovotvornej motivácie
v sovietskej jazykovede

Monumentálny dvojzväzkový hniezdový slovotvorný slovník ruštiny od A. N. Tichonova, vydaný roku 1985, je vyvrcholením rozsiahlej a dlhoročnej práce sovietskych derivatológov, zameranej na úplné systémové zachytenie slovotvorných vzťahov medzi jednoslovnými pomenovaniami v slovnej zásobe súčasnej ruštiny. Základným vzťahom, ktorý z tohto hľadiska vzájomne spája drvivú väčšinu slov v slovnej zásobe, je vzťah slovotvornej motivácie. Týmto vzťahom je spätých /podľa údajov v spomenutom slovníku/ 96% slov, kým absolútne izolované postavenie zaujímajú iba zvyšné 4% slov. Vzťah slovotvornej motivácie teda možno pokladať za jeden z univerzálnych princípov vnútornej organizácie slovnej zásoby. Je teda samozrejmé, že ďalšia etapa derivatologického bádania v ZSSR sa zameriava práve na hlbší výskum tohto mnohostranného formálno-sémantického vzťahu. Po závažných výskumoch I. S. Uluchanova /1978/ a po konkrétnom overení všetkých možných realizácií tohto vzťahu medzi členmi slovotvorných hniezd v Tichonovovom slovníku sa osobitne venuje problematike slovotvornej motivácie monografia C. I. Blinovovej Javlenie motivacii slov - leksikologičeskij aspekt /Tomsk 1984/. Medzi viacerými pozoruhodnými autorkinými zisteniami treba upozorniť na jej pokus vyčleniť popri dnes už všeobecne prijímanom pojme slovotvorného významu osobitnú derivačno-sémantickú jednotku - motivačnyj význam /motivacionnoje značeniye/. Chystá sa aj monografia T. Kijaka Motivirovanost' leksičeskich jediníc - količestvennyje i kačestvennyje

charakteristiky /Lvov 1988/, ďalší dôkaz nielen možnosti, ale aj potreby zachytiť motivačné vzťahy aj exaktnými metódami s využitím počítača /takýto pokus sa začína realizovať aj na KSJL FF UPJŠ v Prešove/.

Motivácia je vzťahom, ktorý zjednocuje dve zdanlivo navzájom nezávislé, ba podľa niektorých mienok priam protikladné organizujúce kategórie slovotvorného systému: slovotvorné hniezdo a slovotvorný typ. Ukazuje sa, že slová z rovnakého slovotvorného typu musia byť rovnakým spôsobom motivované /napríklad dejové substantíva slovesami, prechýlené substantíva názvami mužských osôb a podobne/, teda rovnakým spôsobom začlenené do príslušných slovotvorných hniezd. Takzvané analogické tvorenie slov /porovnaj Furdík, 1970/ je možné vďaka súhre vlastností týchto dvoch systémotvorných kategórií. Ak je napríklad porušená zásada bezprostrednej motivovanosti derivátu /svitať x úsvit/, uplatní sa pri motivovanom slove integračná sila slovotvorného typu /k spomenutému derivátu patria napríklad slová ústup, úsmev, únos a podobne/. Naopak, ak sa neuplatní niektorá konštitutívna črta slovotvorného typu, zastúpi ju sila slovotvornej motivácie /preto napríklad desubstantíva rybačka, hubačka "lov rýb, zbieranie húb" patria medzi názvy deja, podobne ako deverbatíva poľovačka, tancovačka a podobne/.

Doc. PhDr. Juraj Furdík, CSc.

/11. 11. 1987 - Prešov/

Liptov jazykovedne

Liptov v slovenskej jazykovede sa stal známym jazykvednou teóriou a kodifikáciou spisovnej slovenčiny Ľudovíta Štúra na základe kultúrnej strednej slovenčiny, ktorú súčasníci čiastočne ponímali ako liptovské nárečie.

Na sednici Tatrína, jednoty milovníkov národa života slovenského v dňoch 26. - 28. augusta 1844 v Liptovskom Mikuláši, predseda Michal Miloslav Hodža dával úpravu Ľ. Štúrovi, autorovi pripravovanej slovenskej gramatiky /potom Náuka reči slovenskej/:

"Slovenčiny, ako sa v horných Tatrách, zvlášte v Liptove hovorí, v gramatickom i lexikálnom zmysle sa pridržať, pretože je ona gramaticálne za najodchodnejšiu, najčistejšiu a najrôznejšiu slovenčinu uznaná."

Lenže to nebolo nič iné, ako vyjadrenie toho, čo Štúr lingvisticky spoznal, študoval a učil už dlhšie roky, osobitne na prednáškach na evanjelickom Lyceu v Bratislave, a čo aj sám výstižne bol napísal.

A "liptovčina" sa potom stala predmetom útokov pre systémové stredoslovenské tvary dobro, dobrého, dobre-mu, dobre - bou, mau, vedeu, ktoré Štúr dobre vystihol a poznal nielen z Liptova, ale aj zo svojho susedstva /rodného Uhrova/ z dedín Horných a Dolných Vesteníc, Račíc, Dvorník a Sučian, čo sa akosi neberie na vedomie.

Hodža bol za slovenčinu, ale v slovenskom vajatani napadol Štúrov pravopis, najmä pre nedostatok "slovenského" ypsilonu a pričínil sa s Martinom Hattalom o víťazstvo "historického" pravopisu. No na slovenčine, v základe

Štúrom osnovanej, sa zjednotili Slováci.

Z onomastiky, najmä toponymie a ojkonymie spoznáваме osobitosť starej strednej nitrianskej slovenčiny. Už roku 1230 v prvej donácii na Mogiorfalu /Uhorská Ves/ sa hneď spomína provincia /territorium Lyptov /Liptov, Váh, potok Reuchna /Revišné/ a Biely potok - Beliansky /Feierpotok/. Liptov je stará podoba z koreňa Ľub-, posesívum od osobného mena, významného, hoci ináč nedoloženého činiteľa, azda staršinu rodu, ktorý priviedol svoju čať vari prvý do Liptova /známou trasou popri rieke Nitre, Turcom a cez Liptov a Oravu až hore do Visľanska a dávnejšie za jantárom až na Balt/. V strede Liptovskej kotliny /Sielnica, Selište-Bukovina/ bolo jadro osídlenia, ale odnože boli v Ľupči /Ľubk-ia/, v Ľubeli, ako správne neskôr písal J. Stanislav /Zo slovenského sociálneho miestopisu, 1951/.

Mladý Ján Stanislav z Weingartovej školy sa hneď po príchode na fakultu v Bratislave pustil do sústavného a húževnatého štúdia nárečí svojho Liptova a roku 1932 vyšla dosiaľ najväčšia slovenská nárečová monografia Liptovské nárečia /Matica slovenská, Martin, 564 strán/, ktorá udivila svojou dôkladnosťou poznania, modernou metódou lingvistickej geografie a až nadmerným porovnávacím aparátom s nárečiami juhoslovanskými, poľskými, ruskými a českými.

Monografia vyšla uprostred prudkej polemiky profesora D. Rapanta proti knihe A. Huščavu Kolonizácia Liptova do konca 14. storočia /1930/, ktorá sa obrátila hneď proti jeho učiteľovi profesorovi V. Chaloupeckému, popierajúcemu staré osídlenie stredného Slovenska a vyhlasujúceho strednú

slovenčinu za produkt miešaniiny rozličných nárečí zo západu, severozápadu a východu. A Stanislav si celkom osvojil takýto náhľad a v úvode diela napísal Prehľad najstaršej histórie Liptova a obdobne zasa Kolonizácia Liptova podľa zákonov jazykových a historických dát /s vyslovením vďaka Huščavovi/. Pochopiteľne, že zdôvodňovanie príčin dialektologickej členitosti Liptova bolo pochybné. Treba však uznať, že zachytenie jazykového nárečového materiálu nebolo tým zasiahnuté. /Neskôr sa hájil: "Ja nie som historik."/

Polemikou sa preukázala pôvodnosť a jednotný systém stredoslovenských nárečí, najmä V. Šmilauerom, autorom významného diela Vodopis starého Slovenska /1932/. J. Stanislav, potom už profesor Univerzity Komenského v Bratislave, naopak, toponomastickými štúdiami preukazoval starodávnosť Liptova príslušnými faktami /miestne názvy Liptov-Ľupčov, Ľupča z Ľubi-ia, Ľubela, Sestrč z pôvodného Sestrk-ia a podobne/. Doklady z liptovských nárečí hojne využíval v monumentálnom svojom diele Dejiny slovenského jazyka I-V /1956-1973/, ktorými významne prispel i k obhajobe slovenčiny a jej známosti v európskej slavistike.

Stanislavovo dielo nebolo posledným slovom vo výskume dejín slovenčiny. Prenikavosťou pochopenia a metodicky ho prevyšovali práce Ľ. Nováka, E. Paulinyho a R. Krajčoviča, a to aj vo výklade javov z liptovských nárečí.

Najnovšie sa k problematike osídlenia Liptova a hodnoteniu niektorých jazykových javov dostal historik B. Varsík. V štúdií K otázke juhoslavizmov v strednej slovenčine /1980; potom i v knihe Z osídlenia západného a stredného

ho Slovenska v stredoveku, 1984/ v snahe preukázať spojitost sídel západných Slovákov s Liptovom, tvrdil, že Stredoslováci sa vklínili medzi nich a takzvané juhoslavizmy priniesli so sebou až v 13. - 14. storočí za "veľkej kolonizácie" z juhu cez oblasť Novohradských vrchov do Ipeľskej kotliny a ďalej hore na sever.

Lenže pôvodné osídľovanie Liptova išlo od Nitry, Turcom a cez Liptov na Cravu, čo dosvedčuje archeológia, ale najmä aj nárečový vývin týchto nárečí. Cez beriéru Nízkych Tatier a Veľkej Fatry sa neprejavil zásah južných nárečí /tvary "haluške na miski" a tvary "mladiho, mladímu" sa nedostali do Liptova/ v Turci, Liptove a na Crave. Argumentovať miestnym názvom Ráztoky v Liptove ako neskorro iba prineseným niekde z Hontu, je pomýlené, lebo ide o dosť početný výskyt obdobných lexikalizmov /rakyta, razeň, rázga, rázporok ... Raven, Ravenec, lakeť, /v/lani, lanský a podobne. Tie javy sú v Liptove odprvoti, od osídlenia v 9. storočí zo starého Nitrianska cez Turiec, nie od Zvolena, odkiaľ nešla cestná trasa do Liptova/od 12. storočia iba koňmo, cesta cez Šturec až koncom 15. storočia a cesta prvej triedy až po roku 1960/.

PhDr. Vlado Uhlár

/16. 11. 1987 - Banská Bystrica/

Miesto ekvivalentácie v rámci konfrontačného

štúdia lexiky dvoch jazykov

Pri porovnávanom štúdiu jazykov sa v zásade rozlišuje historicko-porovnávacie, konfrontačné a typologické štúdium.

Porovnávaním prirodzených jazykov sa hľadá spoločný základ, najjednoduchšie univerzálne, ktoré sú spoločné všetkým jazykom. V týchto súvislostiach má svoje opodstatnenie konfrontačná metóda výskumu, ktorá má svoje miesto vo vedeckom opise jazyka a konkrétny dopad pri aplikácii výsledkov vedeckého skúmania v praxi. Predpokladom konfrontačného štúdia jazykov je systematický opis každého z porovnávaných jazykov.

Pri konfrontačnom štúdiu jazykov vystupuje do popredia dôležitá otázka o vzťahu konfrontačného prístupu k špeciálnym metódam jazykového opisu a k otázke, ako tieto metódy modifikujú základné pojmy jazykového porovnávania, ktorými sú tertium comparationis a ekvivalencia.

Základovú pozíciu pri konfrontačnom štúdiu jazykov tvorí skutočnosť, že každý jazyk vyjadří každý myšlienkový pochod, no každý jazyk môže mať na toto vyjadrenie istý inventár výrazových možností. Pri vytýčení "tertium comparationis" sa odhaľujú tieto možnosti v každom zo skúmaných jazykov a konfrontujú sa navzájom.

Konfrontačné skúmanie lexikálnych javov dvoch alebo viacerých jazykov je predmetom i cieľom konfrontačnej lexicológie.

V rámci konfrontačného výskumu sa osobitne vyčleňuje ekvivalenčný postup pri skúmaní lexiky. Pri ekvivalenčnom postupe pri skúmaní lexiky dvoch alebo viacerých jazykov cez ekvivalentáciu lexém treba vychádzať zo základovej pozície, že javy a predmety objektívnej skutočnosti ako denotáty môžu mať v rozličných jazykoch zhodné pomenovania, ale

nemusia a zväčša ani nemajú.

Ako ilustrácia konfrontačného a ekvivalenčného postupu pri skúmaní lexiky slovenčiny a ruštiny cez jej zložky sa uvádza ich aplikácia na distributívne slovesá.

Pri aplikácii konfrontačnej metódy sa určuje za "tertium comparationis" distribúcia slovesného deja a hľadajú sa spôsoby jeho vyjadrenia v slovenčine a v ruštine, pričom sa zdôrazňujú zhody a najmä rozdiely medzi nimi.

Jav distribúcie slovesného deja sa ďalej skúma z hľadiska ekvivalencie v slovenčine a ruštine.

Ekvivalenčný postup pri skúmaní lexiky dvoch jazykov sa aplikuje najmä v dvojjazyčnej lexikografii, cieľom ktorej je počať plnohodnotnú zámenu lexiky východiskového jazyka v cieľovom jazyku cez ekvivalenty lexikálnych jednotiek i slovných spojení rôzneho druhu.

V danom príspevku sa hľadá ekvivalencia slovenských distributívnych sloves s predponou po- v ruštine. Poukazuje sa na typy symetrickej a asymetrickej ekvivalencie. V tomto prípade prevažuje asymetrické ekvivalencia.

Predložený rozbor ukazuje, že pri skúmaní lexiky konfrontačnou a ekvivalenčnou metódou východisko tohto skúmania tvoria podklady zo samostatných výskumov porovnávaných jazykov. Uvedené metódy sa odlišujú v dosahovaní výsledkov. Výsledky dosahované konfrontačným výskumom tvoria podklady najmä pre typológiu jazykov, zatiaľ čo pole pôsobnosti ekvivalenčnej metódy sa zameriava predovšetkým na dvojjazyčnú lexikografiu, ďalej na teóriu a prax prekladania a oblasť dialektickú. No každý z uvedených postupov konfrontač-

ného štúdia jazykov dosahuje cenné výsledky, ktoré by bez konfrontácie zostali skryté.

Doc. PhDr. Ella Sekaninová, DrSc.

/24. 11. 1987 - Bratislava/

Marxistické filozofie jazyka

V popredí záujmu sovietskej jazykovedy sú tieto hlavné otázky: jazyk ako predmet jazykovedy, vzťah jazyka a spoločnosti, vzťah jazyka a myslenia a napokon problém znakovosti.

Na vymedzenie predmetu jazykovedy bola orientovaná rozsiahla diskusia v Izvestijach Akadémie vied v rokoch 1972 - 1974, v rokoch prechodu od klasickej jazykovedy k štruktúrnej. Konštatovalo sa, že vlastnosti jazyka sú mnohotvárne a to si vyžaduje aj mnohotvárne metódy. Najdôležitejšou vlastnosťou jazyka je jeho štruktúrovanosť, preto sú nevyhnutné štruktúrne metódy a systémový prístup.

Vzťah jazyka a spoločnosti sa stal závažnou témou sovietskej jazykovedy už v období Marrovhov nového učenia o jazyku. Toto učenie síce nevyriešilo nastolené otázky, ale bolo závažným podnetom napríklad pre rozvoj sovietskej typológie (Meščaninov, Klimov, Dešerijev). Pozoruhodný a doteraz menej známy je postoj V. N. Vološinova, podľa ktorého treba výskum jazyka rozšíriť aj na skúmanie vývinu jazyka a rečového pôsobenia i porozumenia reči. Predmetom jazykovedy nemá byť ani abstraktný systém jazykových foriem, ani izolovaná výpoveď, ani psychologický fakt jej realizácie, ale sociálna zaradenosť sociálneho

pôsobenia. Nemožno teda odtrhať znak od sociálnej komunikácie, ani oddeľovať komunikáciu od jej materiálneho základu.

Vzťah jazyka a myslenia je hlavnou témou v prácah V. Z. Panfilova. Za jeho osobitný prínos treba pokladať úsilie o vypracovanie logicko-gramatickej roviny, ktorú kladie nad syntaktickú rovinu. V novšom období R. I. Pavilionis posúva diskusiu o jazyku a myslení novým smerom, skúma vzťah objektívnej reality a pomenovania, berúc do úvahy najmä osobitný konceptuálny systém, do ktorého patrí aj zmysel výpovede. Z iných hľadísk skúma vzťah jazyka a myslenia sovietska psycholingvistika, poukazujúca predovšetkým na cestu od myšlienky k reči cez vnútornú a vonkajšiu reč. Formovanie myšlienky, ako ukazuje J. S. Kubrikova, sa začína objavením istého zámeru a môže prebiehať na predverbálnom štádiu, na vnútroverbálnom štádiu i na verbálnom štádiu.

V centre pozornosti úvah sovietskych jazykovedcov je už dávnejšie aj problematika jazykového znaku. V. Z. Panfilov tvrdí, že znakom nie je jazyková jednotka vcelku, ale iba jej materiálna stránka. V. N. Migirin zdôrazňuje zástupnú funkciu znaku, ale za znak pokladá tú stránku pojmu, ktorá jestvuje v objektívnej realite. V. M. Solncev spolu s tartuskou školou pokladá jazyk za druhotný materiálny systém a učí, že znakovú povahu v jazyku majú len materiálne prvky, rady zvukov, ktorým isté spoločenstvo pripisuje význam. Znak je v jeho teórii unilaterálny, ale popri znaku jestvuje znakový komplex, ktorý predstavuje

jednotu označujúceho a označovaného. Prirodzene, niektorí sovietskí jazykovedci sú stúpecami bilaterálnej povahy jazykového znaku /Melničuk, Belecký, Zvegincev/.

Prof. PhDr. Ján Horecký, DrSc.

3. 12. 1987 - Prešov/

Súčasný stav a perspektívy slovenskej
jazykovednej slavistiky

Súčasná slovenská jazykovedná slavistika /mimo rusistiky/ je v kritickom stave. Príčiny tohto stavu treba hľadať predovšetkým v neuspokojivej organizačnej základni jazykovednej slavistiky na Slovensku. Na rozdiel od iných slovanských národov, kde sa jazykovedná slavistika rozvíja aj v akadémiách alebo v iných jazykovedných inštitúciách, na Slovensku sa budovala inštitucionálne iba na Katedre slavistiky a indoeuropeistiky /od roku 1964/. Navyše táto katedra nie je dodnes kádrom dobudovaná /v súčasnosti chýbajú na systematizovaných miestach dvaja učitelia bulharskej filológie a jeden učiteľ poľskej filológie/, a to aj napriek tomu, že doteraz skončilo slavistiku 45 bulharistov, 29 polonistov a 28 srbochorvatistov. Na katedre v súčasnosti pracuje päť učiteľov lingvistov /jeden profesor, jeden docent, traja odborní asistenti/ s vedeckou hodnosťou kandidáta filologických vied a v priemernom veku 45 rokov, a to bez jediného mladšieho pracovníka vo vedeckej príprave. Týchto päť slavistov nemôže reprezentovať slovenskú jazykovednú slavistiku najmä bádateľsky a vedeckou produkciou,

keďže učiteľ slovenskej filológie si nemôže dovoliť venovať sa do hĺbky jednému vedeckému problému, keď musí prednášať všetky predmety danej filológie. Navyše v slovenskej jazykovednej slavistike treba nám vo viacerých smeroch začínať celkom od začiatku - od najzákladnejších lexikografických a gramatických príručiek. Za súčasného kádrového stavu nemôžeme od jazykovednej slavistiky na FFUK očakávať viacej než plnenie dvoch základných úloh: 1/ pripravovať odborníkov na spoločenskú jazykovú prax z troch slovanských filológií /bulharskej, poľskej a srbochorvátskej/ a 2/ poskytnúť spoločenskej jazykovej praxi základné jazykové príručky /slovníky a príručné gramatiky/. Takto zostáva v našej jazykovednej slavistike nepokrytá najmä bádateľská oblasť - konfrontácia slovenčiny s inými slovanskými jazykmi. A práve základný konfrontačný výskum sa u iných slovanských národov koná v akadémiách alebo v iných jazykovedných inštitúciách.

Na základe celkovej analýzy súčasného stavu slovenskej jazykovednej slavistiky a so zreteľom na jej rozvoj u iných slovanských národov sa nazdávame chronicky kritický stav v slovenskej jazykovednej slavistike by sa mohol prekonať realizáciou týchto opatrení: 1. personálne dobudovať jazykovednú slavistiku na Katedre slovanských filológií FFUK v Bratislave; 2. začať budovať jazykovednú slavistiku popri rusistike aj v Jazykovednom ústave Ľ. Štúra SAV; 3. nadviazať a udržiavať úzku kolegiálnu spoluprácu pri ďalšom budovaní jazykovednej slavistiky medzi slavistami FFUK a slovakistami JÚĽŠ. Lebo jazykovednú slavistiku treba

metodologicky budovať na komparatívnom základe so slovenčinou, a to ponajprv rozpracovaním teórie jazykovednej komparistiky, ktoré by bola zameraná nielen na poznávanie iných slovanských jazykov, ale ktorá by sa stala aj gnozeologickým prostriedkom hlbšieho vedeckého poznávania slovenčiny - v tomto zmysle sú hranice medzi jazykovednou slavistikou a slovakistikou celkom umelé. Za rozvojom jazykovednej slavistiky by sme mali vidieť aj rozvoj slovakistiky a opačne. Východiskovým spojivom medzi nimi by mala byť staroslovienistika, ktorú u nás stále podceňujeme. Takto zostávame v slovanskom svete už vzácnou výnimkou národa, ktorý staroslovienistiku študuje štátne inštitucionálne nepes- tuje. A bez staroslovienistiky si možno ťažko predstaviť nielen národnú jazykovednú slavistiku, ale aj spoľahlivý výskum dejín národného jazyka - slovenčiny.

Doc. PhDr. Emil Horák, CSc.

/8. 12. 1987 - Bratislava/

Informácie

Na valnom zhromaždení Slovenskej jazykovednej spoločnosti 8. decembra 1987 bol na nové funkčné obdobie zvolený nový výbor spoločnosti, ktorý bude pracovať v tomto zložení: Prof. PhDr. Jozef Kistrík, DrSc. - predseda

Člen korešpondent SAV Ján Kačala - predpredseda

Doc. PhDr. Eugénia Bajzíkova, CSc. - podpredsedníčka

Peter Ďurčo, CSc. - vedecký tajomník

PhDr. Katarína Hegerová - hospodárka

PhDr. Klára Buzássyová, CSc.

Adriana Ferenčíková, CSc.

PhDr. Viktor Krupa, CSc.

PhDr. Pavol Žigo, CSc.

Prof. PhDr. Ján Findra, DrSc. - za pobočku v Banskej Bystrici

Doc. PhDr. Ema Krošláková, CSc. - za pobočku v Nitre

Doc. PhDr. Ján Sabol, CSc. - za pobočku v Prešove

Doc. PhDr. Peter Bajáž, CSc. - revízor

Doc. PhDr. Štefan Švagrovský, CSc. - revízor

Zoznam členov Slovenskej jazykovednej spoločnosti

k 1. 1. 1988

1. PhDr. Alena Anettová, Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV,
Nálepkova 26, 611 01 Bratislava
2. PhDr. Alena Appelová, CSc., Trnavská 12, 821 08 Bratislava